

verstande dat de gijzelaars die zich al om kwart voor acht voor het eerst hadden moeten opstellen, tot na negen uur moesten wachten voor zij, voor de derde maal, opgeroepen werden zich naar het sportterrein te begeven. De *Kommandant* en enkele andere Duitse officieren verschenen, het terrein werd omzoomd met Duitse militairen; ze waren zingend komen opmarcheren. Vervolgens werden dezelfde mededelingen gedaan als in Haaren. De Gestelse gijzelaars (in tegenstelling tot de Haarense wisten zij dat de vijf inderdaad weggevoerd waren) hadden tevoren afgesproken dat zij, wat er namens de bezetter ook meegeedeeld zou worden, een ijzig stilzwijgen zouden bewaren. Dat deden zij. De gevallenen herdachten zij pas toen zij in de ontbijtzaal bijeen waren: met een minuut stilte.

De rest van de dag, tot vier uur 's middags, scheerden af en toe Duitse jachtvliegtuigen laag over beide kampen heen. Dat was als intimidatie bedoeld – een nodeloos gebaar. De gijzelaars gevoelden zich volmaakt machteloos.

Daags daarna, op zondag, vond in Gestel een herdenkingsdienst plaats waarin de gereformeerde hoogleraar dr. K. Dijk, voorging; alle aanwezigen zongen de verzen 4 en 5 van Gezang 282 – verzen die in Buchenwald door de Indische gijzelaars telkens na de dood van een hunner gezongen waren, bij veertien gelegenheden dus.¹ In Haaren kwamen alle gijzelaars op zaterdagmiddag bijeen; hier spraken de Leidse zendingsdeskundige prof. dr. H. Kraemer en de vicaris van het bisdom Den Bosch, mgr. F. N. J. Hendriks.² 'Gijzelaar zijn', zei Kraemer,

'houdt in, voortdurend te verkeren op de grens van tijd en eeuwigheid, van leven en dood . . . Ons gijzelaarschap worde door ons niet ervaren als een blind lot dat over ons is gekomen, maar als een taak en een verantwoordelijkheid, waarin om de hoogste en diepste goddelijke en menselijke dingen gestreden wordt. Wij hebben ons nu bewust te maken dat gijzelaar-zijn niet een blind lot is, maar het bekleden van een plaats aan dit schrikkelijke maar grootse front waarin zoveel miljoenen elk weer op een andere wijze betrokken zijn.'

¹ De verzen luiden: 'Geen vijand vrees ik als Gij bij mij zijt / Tranen en leed zijn zonder bitterheid / Waar is, o dood, uw schrik? Graf, waar uw eer? / Meer dan overwinnaar blijf ik in de Heer', en: 'Houd hoog Uw kruis voor mijn verdonkrend oog / Licht in de schemer, leid mij naar omhoog! / De morgen daagt, de schaduw gaat voorbij: / in dood en leven, Heer, blijf mij nabij!' ² Teksten in *Gedenksboek Gijzelaarskamp Haaren*, p. 65 e.v.